

A budapesti Lenin-körúton, a Rákóczi-út közelében új, fényes kávéház és étterem nyílt meg, a *Hungária*. Minden új és ragyogó benne, de alkik építették, tudatosan és kegyeletteljesen visszavarázsozták annak a régi híres kávéháznak a külsejét, amely hajdan ugyanitt létezett, s márványfalai között cifra keretet adott a századeleji magyar irodalmi élet sok keserű bohémiségének.

A Hungária a régi New York helyén nyílt meg. Megnéztük jól. Az óriási kávéházi ablakok mellett még a »tizennégy ördögök« is ott vannak, — az a tizennégy lámpatartó ördögfigura, amely Karinthy Frigyes nyomán mint a szellemet csábító sok gonosz-ság szimbóluma számtalanszor szerepelt a magyar irodalomban.

„Az előkelő világ találkozóhelye”

A régi New York ma már irodalomtörténet. Pedig nem annak indult. A polgári világ parvenü és gőgös megelégedettségének akart jelképe lenni.

Amikor pontosan hatvan év előtt a New York biztosító intézet, — melytől a nevét is kapta, — felépítette a palotát és megnyitotta benne a kávéházat, a budapesti újságok úgy ünnepelték a fényes intézményt, mintha a nyolcadik világcsoda volna.

Egy korabeli német építészeti szaklap elmondja, hogy a ház 1,140.000 aranyforintba került, ami akkor hallatlan összeg volt. Külön 170.000 forintot fordítottak a kávéház berendezésére. Az építkezést a nagy Hausmann tervei szerint 1891-ben kezdték meg s a kávéház 1894. augusztus elsején nyitott. A páratlanul gazdag kőfaragási munkákat az olasz Aprilli mester irányította, Szabó Antal készítette a díszítéseket, Thék András szállította a bútort, sőt azt is megtudjuk, hogy az akkor úgy csodált, később kinevetett, s ma már kedves hagyománynak számító túlbő aranyozást Scholz Róbert mester végezte.

— A világ még nem látott ehhez fogható előkelő és szép kávéházat — írja a szaklap elragadtatással. — Csupa nemes anyag, márvány, és bronz hirdeti benne az ország jólétét. Két emeletét úgy rendezték be, hogy kedvelt találkozóhelye legyen az előkelő magyar világnak.

„Nimolisták” és „pitiánerek”

Hát nem ez lett a New York kávéházból! Tíz év múlva már keserű és elvadult éhen-kórászok, bohémek, kártyások tanyáztak benne. És a gazdag polgárok iszonyodva elkerülték. A »tuttisták« helyett, — mint akkor a New York nyelvén a gazdagokat nevezték, — főleg a »nimolisták« keresték föl. Az a hely lett, ahol a »pincellér«, vagy a »pincnök« főleg felírásra adta a feketét a »pitiánereknek«, s a tulajdonos a jövőbe és a szellem győzelmébe vetett rendíthetetlen hitével évente harmincezer ki nem fizetett feketét kalkulált be előre rendes rezsijébe.

Budapestre vonatkozó újságcikkek

EGY BUDAPESTI KÁVÉHAZ

Szerző:

Cím:

REGÉNYE

A NEW YORKTÓL A HUNGÁRIÁIG

Forrás:

Bere és Jankovics

1954. V. 19.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

De ha a szaklap azt írta, hogy a kávéházban mindenki találkozni fog, aki Magyarországon számít, valahogy mégis igazat mondott. Nem a gazdagság felkentjei gyülekeztek ugyan benne, hanem a szellem kitaszítottjai, — igaz, néha vegyesen a szellem hajótöröttjeivel is —, de sokszor olyanok, akik akkor még nyomorban és elkéseredésben éltek, sajnálatosan kifícámult életszemlélettel, de később a magyar irodalom, újságírás leg nagyobb nevei közé emelkedtek.

A New York irodalmi kávéház lesz

1910-ben a New York már legyőzte a többi irodalmi kávéházat. Mindenki, aki az irodalomban számított, vagy számítani akart, ide járt, sőt éjjel-nappal itt tanyázott, mint valami előretolt irodalmi őrhelyen.

Ez volt az idő, amikor a pincér a New Yorkban a fekete mellé felszólítás nélkül kéziratpapírt is hozott, mert a márványasztalok mellett mindenki író volt és írt. A kávéház csakhamar bevonult a versekbe és a dalokba, azután számtalan regény háttérét, sőt alapeszméjét alkotta. Kitenyészette azt a bohém írótipust, amely végtelenül jellemző a század elejének magyar szellemi életére, a »homo caffeicus litterarius«-t, a kávéházi író.

A kávéház első igazán nagy »megzenésítője« Heltai Jenő volt. Az »Utolsó bohém« tisztára a New York regénye már és a »Jaguár« is az.

Kosztolányi Dezső, a »Szegény Kisgyermek Panaszai« elmondja, hogy a New York asztalára teszi le első megjelent kötetét, s ezzel fényesen igazolja, mekkora irodalmi tekintélyre tett szert akkoriban már a kávéház. Gábor Andor, Szép Ernő, Kacsóh Pongrácz, Kiss József, Bródy Sándor, Szó-

Osztályozás

Tárgy:

640.24

"New York"
Kávéház

"1954"

Személy:

Karinthy, a New York filozófusa

Helyszám:

És ekkor eljött a New York kávéház filozófusa is: Karinthy Frigyes.

Karinthy és a New York elválaszthatatlanok egymástól. Az író »Budapesti Emlékei«-ben ironikusan, elkéseredett, groteszk módján leírja a kávéházat és elmondja, mit jelentett a magyar szellem számára. Dante Poklához hasonlítja, amelyben — lévén a kávéház többemeletes, — mint az Inferno gyűrűiben, különböző mélységekben ülnek az elkárhozottak. A legnagyobb bűnösök a legmélyebb pincesorban, amit a New York nyelvén Mély Víznek neveztek. Fekete ruhába öltözött ördögök keserű és pokolian forró Fekete Itali itatnak velük. Sokan arra vannak kényszerítve, hogy a pokolban örökké verseltek írjanak, éjjel-nappal. A legmagasabb szféra a Karzat, az írók szférája. Ezek büntetése, hogy kénytelenek egymást marni s egymás vesését tartoznak kizsigerelni. Szerkesztőknek, kiadóknak, és színingazgatóknak öltözött ravasz vén ördögök aranyakkal telt zacskókat rázogatnak a szerencsétlenek orra előtt és elcsábítják őket a becsületes élettől.

Múlt és jelen

Karinthy ebben az utolsó képben elevenére tapint annak, hogy tulajdonképpen mit jelentett a New York kávéház akkoriban a magyar szellemi életben. Cifra falai közé beszorultak és bemenekültek mind, akik nem találhatták helyüket a polgári társadalom önző és ellenséges világában. Itt szígtelen éltek. Gyakran bizony el is pusztultak, elkárhoztak, de sokszor a New York Noé bárkáján utaztak fantáziájuk vitorlásán a nyomorúság vizei fölött a szebb jövő felé. Ilyenkor téován és esetenül a jobbat és a becsületesebbet keresők menekülési folyamata volt a newyorki élet.

A New York nyelve és a „halandzsza”

Az első világháború körüli időkben a New Yorknak külön nyelve volt. Ma is harminc-negyven szó és szólás él még, amely itt keletkezett. Itt gyártotta, vagy legalább itt mutatta be először Heltai Jenő a »mozi« szót. Itt, a kávéház karzatán született meg Karinthy és Kosztolányi szócátáiból a halandzsza, a híres magyar szóhazabarcos játék, s később itt dühöngött legvadabbul a barokkba-játék is. Itt tanyázott az OGYOE, az Olkos Gyerekek Országos Egyesülete, amelynek furcsasága, hogy tagjai gúnyolták, vicceltek, kifigurázták a saját eszüket, — s a valóságban tényleg okos emberek voltak.

Kálmán Imre a New Yorkban megírja a „Tatárjárás”-t

S hogy a kávéház ne csak irodalmi babérokkal ékeskedjék, megemlíthetjük, hogy

Pontosan hatvan évvel az első indulás után a réginek kötöcsében új kávéház nyílt meg a réginek helyén. Írók, művészek, újságírók valószínűleg újra szívesen eljárának majd a »lokál«-ba. Annál is inkább, mert a

palota időközben kikerült a tőkések karmaiból és az újságírás egyik fellelegvára lett s a magyar újságok egyik központja. Igen, a palota ma az újságírók palotája. Sok nagy lap szerkesztősége működik benne. A házban dolgozó újságírók és íróbarátaik pedig valószínűleg gyakran lejárnak majd a kávéházba, de már nem céltalanul és elkeseredetten, mint hajdan, hanem lemenni pihenni, vagy vitázni az új életről, amelyet kiegyensúlyozottan szolgálnak a szerkesztőségekben.

Nem a beteg és kapzsi társadalom kítaszítottjai gyülekeznek a márványasztalok mellett ilyenkor, hanem az új társadalom szellemi építői. Éhenkórászok helyett olyanok, akikről a régi New York nyelve azt mondta volna, hogy »beérkezettek«.

Hogyne volnának beérkezettek! Hiszen az övék például az egész fényes és gazdag New York-palota is.

A Hungária kávéház belseje

(Ráth Károly felv.)

